

IESPĒJU
PĒTĪJUMS

Lina Jankauskienė
Gintaras Venckus

Zaļo sajūtu telpu tīkla tūrisma potenciāls Žemaitijas un Zemgales reģionā

Interreg

Līdzfinansē
EIROPAS SAVIENĪBA

Latvija – Lietuva

SATURS

Ievads	3
Zaļās sajūtu telpas	4
Sajūtas, emocijas un uzvedība	6
Zaļo sajūtu telpu pieejamība	9
Zaļās zonas Žemaitijā un Zemgalē ar sensorajām iezīmēm	12
Pilskalni	18
Ūdensdzirnavas	19
Izglītojošās takas un dabas atpūtas teritorijas	21
Apmeklētāju centri	23
Enerģētiskie labirinti	25
Avoti	27
Muižu parki	29
Tilti	31
Mini zooloģiskie dārzi un lauku saimniecības	33
Mazpilsētu un ciematu parki, kopienu zaļās zonas	34
Botāniskie dārzi	37
Citi apskates objekti	39
Secinājumi un ieteikumi	41

IEVADS

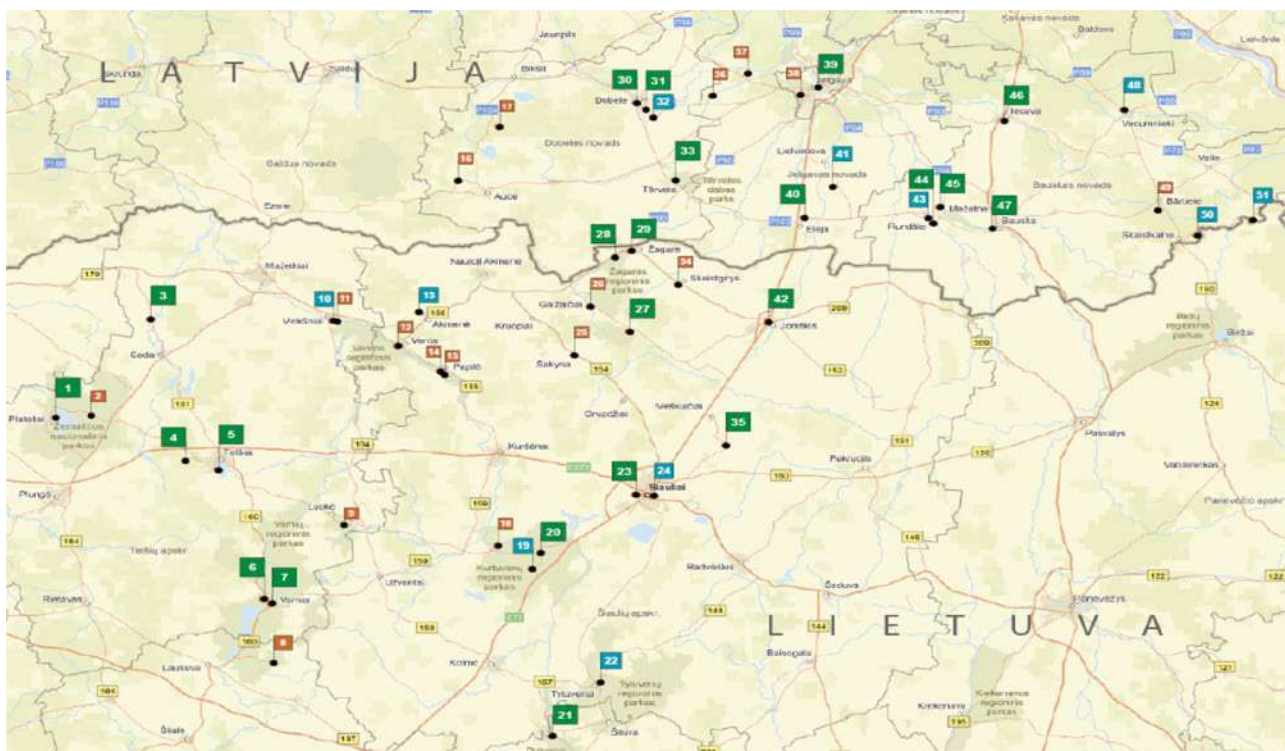
Šajā iespēju pētījumā tiek analizēts zaļo sajūtu telpu tūrisma potenciāls vēsturiskajā Zemgalē.

Savācot un apkopojot informāciju par Lietuvas austrumu Žemaitijas un Latvijas rietumu Zemgales tūrisma objektiem, kam piemīt sajūtu telpu pazīmes, tiek analizēts, vai šie objekti var kļūt par perspektīvu tūrisma attīstības formu reģionā. Tiek apspriests arī, kā tos pārvērst par pievilcīgām un apmeklētājiem ērtām tūrisma vietām, kādu mērķa grupu vajadzības ir nepieciešams identificēt un kā tās pienācīgi apmierināt.

Analīzei atlasīto objektu lokācija koncentrējas projekta „Green Secrets” partneru teritorijās, dažreiz tās pārsniedzot, iekļaujot objektus Šauļu un Telšu apgabalos Lietuvā, kā arī Dobeles, Jēkabpils un Bauskas novados Latvijā.

Pētījuma saturs ir vērsts uz praktiskām rekomendācijām apmeklējamo un apskatāmo dabas objektu īpašniekiem, pārvaldītājiem, administratoriem, kā arī visi, kas interesējas par zaļajām sajūtu telpām. Tajā sniegts pārskats un ieteikumi, kas saistīti ar objektu pielāgošanu apmeklējumiem, terapijai un tūrisma attīstībai, kā arī apspriesti universāla dizaina risinājumi, kas nodrošina pieejamību personām ar invaliditāti.

Šo pētījumu papildinošais vizuālais materiāls ietver Lina Jankauskiene un Gintara Venčkus iesniegtās fotogrāfijas, kā arī attēlus, kas iegūti no projekta “Green Secrets” partneru oficiālajām tīmekļvietnēm, Wikimedia Commons un citiem publiski pieejamiem tiešsaistes avotiem.

ZAĻĀS SAJŪTU TELPAS

Mūsdienu tehnoloģiju laikmetā arvien lielāka uzmanība tiek pievērsta dabiskajai videi – pirmatnējai telpai, kurai ir pozitīva ietekme uz cilvēka veselību un pašsajūtu. Aizvien biežāk tiek lietoti tādi termini kā meža terapija, meža peldes vai sajūtu terapija. Šajā kontekstā svarīga vieta ir arī sajūtu telpām un sajūtu dārziem (angl. sensory gardens) – īpaši projektētām zaļajām vidēm, kas paredzētas maņu stimulācijai un terapeitiskam efektam.

Šo telpu pirmsākumi meklējami pirms vairāk nekā četrām desmitgadēm. Nīderlandē, Hartenberga centrā, cilvēkiem ar invaliditāti tika izveidotas multisensorās istabas (snoezelen). Aptuveni tajā pašā laikā Apvienotajā Karalistē popularitāti ieguva dārzkopības terapija, kas mudināja veidot terapeitiskas zaļās zonas, piemēram, dārzus neredzīgajiem. Laika gaitā šī prakse izvērtās plašākā jēdzienā – par sajūtu dārziem un sajūtu telpām.

Tā kā lietuviešu valodā šis termins vēl nav pilnībā nostabilizējies, šajā pētījumā tiek lietoti vairāki sinonīmi: sajūtu zonas, zaļās maņu telpas, zaļās sajūtu telpas un sajūtu dārzi. Visos gadījumos runa ir par tām pašām īpaši projektētām vai pielāgotām zaļajām telpām, kas paredzētas pozitīvu sajūtu veicināšanai un terapeitiskas ietekmes nodrošināšanai.

Zaļo telpu apmeklētāju sajūtas rosina dažādi vides elementi: krāsainas un aromātiskas apstādījumu zonas, ūdenskrātuves ar tekošu vai krītošu ūdeni, zivīm, putniem un citiem dzīvniekiem, kā arī speciāli iekārtotas aktivitāšu zonas – bērnu rotaļu laukumi, fizisko aktivitāšu iekārtas, atpūtas zonas. Sajūtu pieredzi papildina arī dažādas aktivitātes: ēdienu degustācija, atpūta, pārvietošanās pa sajūtas stimulējošiem celiņiem, puķkopības vai dārzkopības nodarbības, uzturēšanās dabā, sauļošanās.

Lai panāktu pēc iespējas lielāku pozitīvo ietekmi, sajūtu telpas var veidot konkrētām mērķa grupām: bērniem, dažādu vecuma grupu apmeklētājiem, personām ar fizisku vai intelektuālu invaliditāti, kā arī cilvēkiem, kuri atgūstas pēc traumām vai ārstējas no atkarībām. Šī iemesla dēļ šādas telpas bieži tiek iekārtotas izglītības iestādēs, slimnīcās, rehabilitācijas centros vai aprūpes iestādēs.

Ir svarīgi uzsvērt, ka dažādām apmeklētāju grupām ir atšķirīgas vajadzības, tāpēc sajūtu zonu risinājumi ir jāizvēlas rūpīgi. Piemēram, cilvēkiem, kas slimo ar elpceļu slimībām, nav piemēroti augi, kas bagātīgi izdala ziedputekšņus, savukārt cilvēkiem ar kustību traucējumiem ir nepieciešami līdzeni un cietā seguma celiņi, pietiekoši vietas manevriem, automātiskās durvis vai vārti. Cilvēkiem, kas atgūstas pēc insulta, nepieciešamas margas, bet cilvēkiem, kas slimo ar demenci – skaidra, viegli uztverama telpu struktūra.

Sajūtu telpas var veidot ne tikai pie specializētām iestādēm, bet arī integrēt visiem pieejamās publiskās zaļajās zonās, piemēram, pilsētas parkos. Pat tad, ja

tās nav apzināti projektētas kā sajūtu dārzi, sajūtas stimulējoši elementi zaļajās zonās ir sastopami bieži. To nosaka vispārējā tieksme radīt harmonisku, estētiski un emocionāli iespaidīgu vidi, kas sniedz apmeklētājiem pozitīvu pieredzi.

Lai novērtētu, cik efektīvi zaļā zona iedarbojas uz maņām, var izmantot dažādas metodes, taču viena no vienkāršākajām ir apmeklētāju uzvedības novērošana un analīze. Var izdalīt vairākus orientējošus novērtēšanas līmeņus:

- ja zaļā zona tiek šķērsota, to nepamanot – tā ir neefektīva, tās ietekme uz maņām ir minimāla;
- ja telpa tiek pamanīta, bet tiek šķērsota, pat neapstājoties, saikne ar apkārtējo vidi paliek virspusēja – zaļā telpa ir mazefektīva.
- Ja telpa vilina apstāties, apmeklētājs tajā paliek un apzināti bauda apkārtni, var apgalvot, ka tā efektīvi ietekmē sajūtas un rada spēcīgu saikni ar apmeklētāju.

SAJŪTAS, EMOCIJAS UN UZVEDĪBA

Apmeklētāju uzvedība zaļajās zonās ir tieši saistīta ar viņu gūtajām sajūtām un to izraisītajām emocijām. Novērojot un analizējot apmeklētāju rīcību, ir iespējams izprast, kāda saikne viņiem veidojas ar apkārtējo vidi un kas nosaka viņu izvēles, kāpēc apmeklētāji rīkojas tā vai citādi.

Tradicionāli izšķir piecas galvenās cilvēka maņas

- **Redze**
- **Oža**
- **Dzirde**
- **Garša**
- **Taustes sajūta**

Tomēr zaļajās zonās svarīgas ir arī papildu maņas, piemēram, **līdzsvars, kustību un ķermeņa stāvokļa uztvere** (propriocepcija) un sāpju sajūta. Tās visas veicina kopējās pieredzes veidošanos.

Lielākā daļa informācijas par apkārtējo vidi cilvēku sasniedz caur redzi – tiek uzskatīts, ka pat apmēram 80 % informācijas tiek uztverta vizuāli. Tomēr arī citām maņām ir svarīga loma, jo īpaši gadījumos, kad redzes iespējas ir ierobežotas.

Vienas vai vairāku maņu zaudēšana pati par sevi nepastiprina pārējās, taču cilvēkam ir jāpaļaujas vairāk uz viņam atlikušajām maņām.

Zaļajās zonās maņas rosina dažādi vides elementi:

- redzi – krāsainie augi, to lapas, ziedi, telpu veidojošo elementu krāsu un apjomu kombinācijas;
- ožu – smaržojoši ziedi, stumbri, lapas, aromātiskās augu daļas, citas dabas smaržas;
- dzirdi – vēja šalkas dažādu koku lapotnēs, vējdzirnaviņas, tekoša un krītoša ūdens šļaksti un urdzēšana, kā arī dzīvnieku radītās skaņas;
- garšu – ēdamie augi, augļi, dārzeņi, garšaugi vai ārstniecības augi;

- tausti – augu lapas, koku miza, ūdens, akmeņi, vējš;
- līdzsvaru – šūpoles, iekārtie un peldošie tilti, laipas, līdzsvara balķi, liganas purva takas, optiskās mākslas objekti, dažādas kustības veicinošas ierīces;
- kustības un telpas izjūtu (propriocepciju) – fiziskas kustības veicinoši uzdevumi, piemēram: pacelt ābolu, noplūkt plūmi, noglāstīt koka mizu, lapegles vai egles skujas, lobīt riekstus;
- sāpju sajūtu – kairinātāji, kas var izraisīt diskomfortu (piemēram, dzeloņaini, durstīgi vai niezi izraisoši augi).

Sajūtas zaļajās zonās rosina arī citi, šeit neminēti kairinātāji, kurus bieži apzināti rada šo zonu projektētāji, pārvaldītāji un uzraugi.

Ir svarīgi uzsvērt, ka sajūtu pieredze dabā nepārtraukti mainās, jo īpaši atkarībā no gadalaikiem. Piemēram, mitrājos vasaras vidū vējā viļņojošies zaļie niedrāji rudenī nodzeltē, bet vēlāk sakrīt veldrē. Puķu dobes zied katra savā laikā, bet ziemā to struktūra pavisam mainās. Tāpat mainās arī skaņu vide: siltajā gadalaikā lapu koku vainagos vējš maigi šalc, turpretim ziemā starp kailajiem zariem tas iegūst asāku, gaudojošāku skaņu.

Tomēr sajūtu uztveri nosaka ne tikai sezonālās izmaiņas, bet arī individuālie un kultūras faktori. Dažādi cilvēki vienu un to pašu vidi var uztvert atšķirīgi – viņu reakcijas veido fizioloģiskās īpašības (piemēram, jutība pret smaržām vai alerģijas), psiholoģiskie aspekti (simpātijas, bailes, fobijas), kā arī personīgā pieredze un kultūras konteksts. Teiciens „par gaumi nestrīdas” nav nejaušs – šis secinājums attiecināms uz visām maņām.

Vides novērtējums ir atkarīgs arī no sociālajām normām un vispārpieņemtā uzskata. Cilvēki, kas uzauguši atšķirīgās kultūrās vai klimatiskajos apstākļos, dabu un tās elementus uztver dažādi. Piemēram, dārzniekam var būt grūti saskatīt estētisko vērtību augos, kurus tradicionāli uzskata par nezālēm.

Laika gaitā mainās arī sabiedrības attieksme pret dabu. Agrāk dominējošo patērētāja skatījumu, kas bija vērstas uz dabas „iekarošanu”, arvien vairāk aizstāj dabu kopjoša un saudzējoša attieksme. Tas atspoguļojas arī ainavu veidošanas praksē: dārzkopības tradīcijas pakāpeniski aizstāj parka izkopšana, bet agrāk nevēlamie augi vai dzīvnieki arvien biežāk tiek vērtēti kā dabiskas ekosistēmas daļa.

Veidojot zaļās zonas, mērķis ir panākt, lai tajās dominētu elementi, kas rosina pozitīvas sajūtas un emocijas. Tomēr ir svarīgi saglabāt līdzsvaru, jo pārāk intensīva maņu stimulācija var izraisīt pretēju efektu – diskomfortu, bailes vai pat sāpes. Dažreiz sajūtas var tikt stimulētas pārāk intensīvi un tādējādi izraisīt negatīvas emocijas – piemēram, kaut kādas skaņas un vibrācijas mēs saucam par troksni, dažu putnu balsis mēs nesaucam par čivināšanu, dažas smaržas mēs saucam par smaku, dažiem augiem ir patīkami pieskarties, bet citi izraisa niezi vai sāpes. Tāpēc, projektējot sajūtu telpas, ir nepieciešams atbildīgi izvērtēt kairinātāju raksturu un to intensitāti.

ZAĻO SAJŪTU TELPU PIEEJAMĪBA

Zaļās sajūtu telpas jau kopš to veidošanas sākuma ir vērstas uz apmeklētāju pozitīvu pieredzi, kas ir īpaši svarīga personām ar invaliditāti vai tām, kas meklē terapeitisku vidi. Tomēr mūsdienu skatījums uz pieejamību mainās – mērķis

vairs nav īpaši pielāgot telpas atsevišķām grupām, bet gan radīt vidi, kas būtu ērta visiem.

Saskaņā ar statistikas datiem dažādi funkcionāli ierobežojumi ir ievērojami sabiedrības daļai. „Eurostat“ 2022. gada dati liecina, ka pat 27 % iedzīvotāju, kas vecāki par 16 gadiem, Eiropas Savienībā bija personas ar invaliditāti. Ņemot vērā, **ka viņi ir zaļo zonu apmeklētāji, skaitlis ir milzīgs, tāpēc universāli pieejamas telpas kļūst nevis par izņēmumu, bet par nepieciešamību. Ir svarīgi saprast, ka lielākā daļa cilvēku, tostarp personas ar invaliditāti, nevēlas tikt izdalīti vai būt atkarīgi no citu palīdzības – viņi vēlas patstāvīgi izmantot publiskās zonas.**

Tāpēc ieteicams piemērot universālā dizaina principus. Tas nozīmē, ka vide tiek veidota tā, lai tā būtu ērta visiem lietotājiem bez papildu pielāgojumiem. Tādi risinājumi kā līdzeni celiņi, sliekšņu neesamība, automātiskās durvis, skaidrs marķējums vai taktilās virsmas ir noderīgi visām apmeklētāju grupām.

Universālais dizains ne tikai palielina pieejamību, bet arī palīdz novērst diskrimināciju, jo rada vienlīdzīgus apstākļus visiem. Šāda vide ir ērta ne tikai

Apmeklējot apsaimniekotas zaļās zonas, bieži nācās dzirdēt, ka lai gan objekti ir „pielāgoti personām ar invaliditāti”, tomēr cilvēki ar īpašām vajadzībām tos neapmeklē. Lietuvas Neredzīgo un vājredzīgo savienības Dienvidrietumu centra sabiedrisko attiecību pārstāve Laura Stadalninkaitē paskaidroja: „Mēs taču zinām, ka tur nav nekā mums piemērota. Kad uzzināsim, ka ir parādījies, noteikti apmeklēsim!”

personām ar invaliditāti, bet arī ģimenēm ar bērniem, gados vecākiem cilvēkiem vai apmeklētājiem ar pagaidu veselības traucējumiem. Piemēram, sliekšņu un pakāpienu neesamība nerada šķēršļus bērnu ratiņiem, velosipēdiem, staigulīiem, ratiņkrēsliem, automātiski atveramās un aizveramās durvis, pacelāji un lifti arī ir noderīgi visiem apmeklētājiem.

Viens no efektīvākajiem veidiem, kā uzlabot telpu uztveri, ir telpiskie (taktilie) maketi. Tie ļauj labāk izprast objektu struktūru un izkārtojumu, tie ir īpaši svarīgi cilvēkiem ar redzes traucējumiem, taču noderīgi arī bērniem kā telpas uztveri attīstoši elementi. Mūsdienu tehnoloģijas ļauj radīt un pavairot taustāmus telpiskos maketus ar salīdzinoši nelielām izmaksām, tāpēc šādi maketi varētu atrasties blakus daudziem apskates objektiem un to informācijas stendiem.

Tomēr ne visas teritorijas var pilnībā pielāgot universālā dizaina principiem. Tas ir īpaši aktuāli kultūras mantojuma objektiem vai dabiskām dabas teritorijām. Šādos situācijās ir īpaši svarīgi nodrošināt skaidru, precīzu un uzticamu informāciju par iespējamajiem ierobežojumiem.

Ja apmeklētāji ir pilnvērtīgi un atbilstoši informēti, tas viņiem ļauj izvairīties no maldinošām cerībām un jau iepriekš novērtēt savas iespējas. Praksē redzams, ka pat labi pielāgotas telpas var palikt maz apmeklētas, ja par to pieejamību nav sniegta pietiekami skaidra informācija.

Zemgales zaļās zonas, kurām piemīt sajūtu telpu pazīmes

Žemaitijas un Zemgales reģionos projekta partneru teritorijās izvēlējāmajos gandrīz divus simtus apmeklējamo vietu, kurām piemīt sajūtu telpu pazīmes. Izvēlētie objekti ir ļoti daudzveidīgi: pilskalni, izziņas un atpūtas takas, ūdensdzirnavas, apmeklētāju centri un to apkārtnes zonas, parastie, iekārtie un peldošie tilti, pilsētu un mazpilsētu parki, botāniskie dārzi, ciemu un pilsētu kopienu zaļās zonas, skulptūru parki, augu audzētavas, mini zooloģiskie dārzi, vēsturiskie muižu parki, avoti un aizsprosti, enerģētiskie labirinti, dabas atpūtas teritorijas, mākslas telpas, muzeji un citi objekti.

Lielāko daļu objektu apmeklējām klātienē un novērtējām, cik tie ir pievilcīgi kā sajūtu telpas, un vai tie ir pielāgoti un pieejami personām ar invaliditāti.

Pievilcības novērtējums balstās uz maņas stimulējošu elementu identificēšanu:

- vizuālie elementi (krāsu un apjomu kombinācijas);
- aromātiskie elementi (dabīgi smaržojoši augi un citi smaržu avoti);
- skaņas elementi (vēja šalkas kokos un krūmos, zāles šalkas, tekoša vai krītoša ūdens skaņas, putnu un dzīvnieku balsis, zemes seguma čabēšana, klusums kā pilsētvides trokšņu neesamība, kā arī mākslīgi radītas skaņas – vējdzirnaviņas vai tamlīdzīgi);
- garšas (piedāvā nogaršot ēdamus augus – augļus, dārzeņus, ziedus u. c.);

- tekstūras (taustes) elementi (taku un citu virsmu segums, dabīgi un speciāli ierīkoti elementi, kas stimulē maņas).

Pielāgojums personām ar invaliditāti novērtēts saskaņā ar šādiem kritērijiem:

- ceļu un taku seguma virsmas struktūra;
- taktilie orientēšanās indikatori;
- marķējums un informācija Braila rakstā;
- iespēja apmeklēt objektu, ja ir kustību invaliditāte;
- telpiskie (taktilie) modeļi;
- audio gidi un mobilās lietotnes;
- trešo personu palīdzība;
- universālā dizaina risinājumi un aprīkojums;
- citi īpaši pielāgojumi.

Pieklūstamība personām ar invaliditāti novērtēta pēc diviem galvenajiem kritērijiem:

- vai objektu var patstāvīgi apmeklēt neredzīgs vai vājredzīgs cilvēks;
- vai objektu var patstāvīgi apmeklēt personas ar kustību traucējumiem.

PASKAIDROJUMS

APieklūstamība ir izdalīta kā atsevišķs kritērijs, jo pat pielāgoti objekti praksē var būt nepārvarami. Piemēram, izziņas takā, kas tiek uzskatīta par pielāgotu, var būt nepārvaramas barjeras (kāpnes, stāvi kalni, šauras laipas), bet ēkām – lai gan tās ir aprīkotas ar pacelājiem – var būt augsti sliekšņi, pārāk šauras durvis vai citas fiziskas barjeras.

Pēc kritēriju novērtēšanas ar punktiem un to sistematizēšanas iegūtie rezultāti ir apkopoti un sagrupēti.

Sajūtu tūrisma **potenciāls** dažādās vietās ir ļoti atšķirīgs. Visbagātīgākā maņu stimulācija ir kompleksos objektos, kuros dabas elementi saplūst ar labiekārtotu vidi. Šādās vietās var būt gan iekštelpu ekspozīcijas, gan plašas āra teritorijas ar ziedošiem parkiem, ūdenskrātuvēm, strūklakām, avotiem, dažāda veida tiltiem, taustāmiem dabas un mākslas objektiem, aromātiskiem un ēdamajiem augiem, izglītojošām un atpūtas aktivitātēm (piemēram, dārzkopība, meditācija, joga), fizisko aktivitāšu infrastruktūru (šūpoles, baskāju takas), pludmalēm vai izziņas takām cauri dažādām vidēm.

Šādi kompleksie objekti aptver daudz plašāku sajūtu spektru nekā atsevišķi objekti, kuros dominē tikai viens vai daži maņu stimulatori.

Dabas teritorijās visi sajūtu rosinātāji ir ļoti atkarīgi no gadalaika un klimatiskajiem apstākļiem.

Lai gan atlasītie Zemgales un Žemaitijas objekti, kuriem ir zaļo sajūtu telpu pazīmes, ir ļoti atšķirīgi, tos var apkopot šādi:

- **Vizuālie** elementi ir raksturīgi visiem objektiem.
- **Aromātiskie** elementi ir viziteiktākie objektos, kur ir ārstniecības augu dārzi,

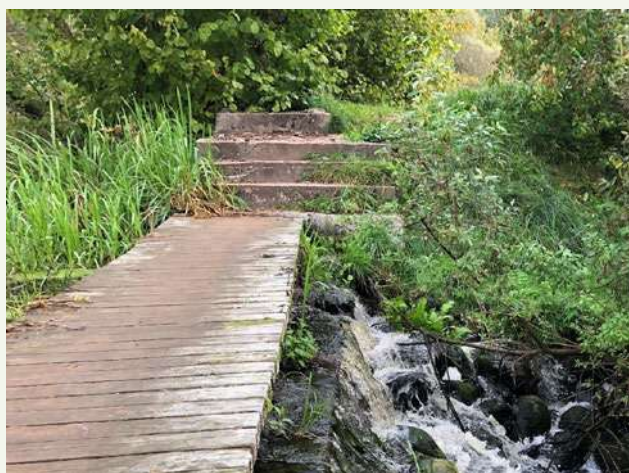
augu kaltēšanas telpas, hidrolātu vai ēterisko eļļu destilācijas iekārtas, kā arī specifiskas dzīvotnes (piemēram, pārmitras teritorijas). Izcils piemērs – sēravots Bārbelē Bauskas novadā Latvijā, kas izplata spēcīgu smaržu.

- **Skaņas** elementi dominē vietās, kur ir daudz tekoša vai krītoša ūdens, daudz putnu, kā arī tur, kur nav pilsētas trokšņu un valda dabisks klusums.
- **Garšas** sajūta ir iespējama tikai tur, kur apmeklētājiem tiek piedāvāts kaut ko nogaršot.
- **Tekstūras (taustes)** elementi visizteiktākie ir baskāju takās, objektos ar taustāmiem mākslas darbiem vai ūdens elementiem.
- **Līdzsvara un propriocepcijas sajūtas** tiek rosinātas objektos ar šūpolēm, iekārtajiem vai pontonu tiltiem, kā arī speciālajās sajūtu takās ar īpašu fizisko vingrinājumu aprīkojumu.
- **Sāpju** sajūta netiek apzināti radīta, taču to nejauši var izraisīt dabiskie kairinātāji (piemēram, dzeloņaini vai durstīgi augi vai raupjas virsmas).

PIELĀGOJUMS PERSONĀM AR INVALIDITĀTI

Daļa apmeklējamo objektu dažādos informācijas avotos tiek aprakstīti kā pielāgoti personām ar invaliditāti, taču uz vietas veiktais novērtējums liecina, ka daudzos gadījumos šāds pielāgojums ir fragmentārs. Tas reti nodrošina iespēju patstāvīgi, droši un saglabājot pašcieņu apmeklēt objektu bez citu palīdzības.

Ceļu un taciņu segumi bieži vien nav piemēroti ne cilvēkiem ar kustību traucējumiem, ne arī apmeklētājiem ar redzes traucējumiem, kuri pārvietojas patstāvīgi. Dabas objekti bieži vien ir sasniedzami tikai cauri pļavām, takas ir nestabilas, dubļainas vai ar dabisko (no klimatiskajiem apstākļiem atkarīgu) grunts segumu, tajās ir daudz pakāpienu (ieskaitot dabiskus šķēršļus,

piemēram, koku saknes). Tāpat bieži trūkst nepārtrauktu strukturālu orientieru, kas palīdzētu pārvietoties cilvēkiem, izmantojot balto spieķi. Ir gadījumi, kad objekta piekļūstamība vērtējama kā laba, taču to ir grūti sasniegt no autostāvvietas, jo ir nepiemērots segums, nepārvaramas apmales vai nav celiņu (mīksts grants segums, augstas apmales, piekļūšanai nav ne gājēju celiņa, ne ceļa nomales un tamlīdzīgi).

Taktilās norādes biežāk tiek ierīkotas urbanizētās teritorijās, taču dabas teritorijās tās gandrīz nav sastopamas un to ierīkošana bieži vien ir sarežģīta. Šādās vietās īpaši svarīgs ir skaidrs, no apkārtējās vides atšķirīgs celiņu segums un fiziskie orientieri (piemēram, zālāja apmales, dēļu malas utt.).

Marķējumi un informācija Braila rakstā ir sastopami reti. Jāatzīmē, ka Braila rakstā ir svarīgi sniegt būtisku funkcionālu informāciju (piemēram, telpu numurus, sanitāro telpu uzrakstus), bet detalizētu informāciju var sniegt, izmantojot digitālos līdzekļus, kas strauji attīstās (piemēram, ar mobilā tālruņa lietotni, kas informāciju nodod ar balsi).

Vai apmeklējamo objektu var pilnvērtīgi apmeklēt personas ar kustību traucējumiem? Personām ar kustību traucējumiem parasti ir pieejama tikai daļa objektu. Galvenie šķēršļi dabas teritorijās ir kāpnes, stāvi kāpumi vai nogāzes, šauri celiņi un neatbilstošs segums. Ēkās visbiežāk sastopamie šķēršļi ir neautomātiskas vai šauras durvis, sliekšņi un kāpnes.

Telpiskie (taktīlie) modeļi visbiežāk sastopami apmeklētāju centros un dažās pilsētu teritorijās. Audiogidi un mobilās lietotnes tiek izmantotas reti.

Trešo personu palīdzība (verbāla un fiziska) tiek piedāvāta visās vietās, kur strādā personāls.

Universālā dizaina aprikojums un risinājumi jaunos objektos parasti tiek veiksmīgi izmantoti, taču rekonstruējot vecākus objektus – ne vienmēr. Šādās situācijās nepieciešami sarežģītāki tehniskie risinājumi, kas ne vienmēr ir iespējami.

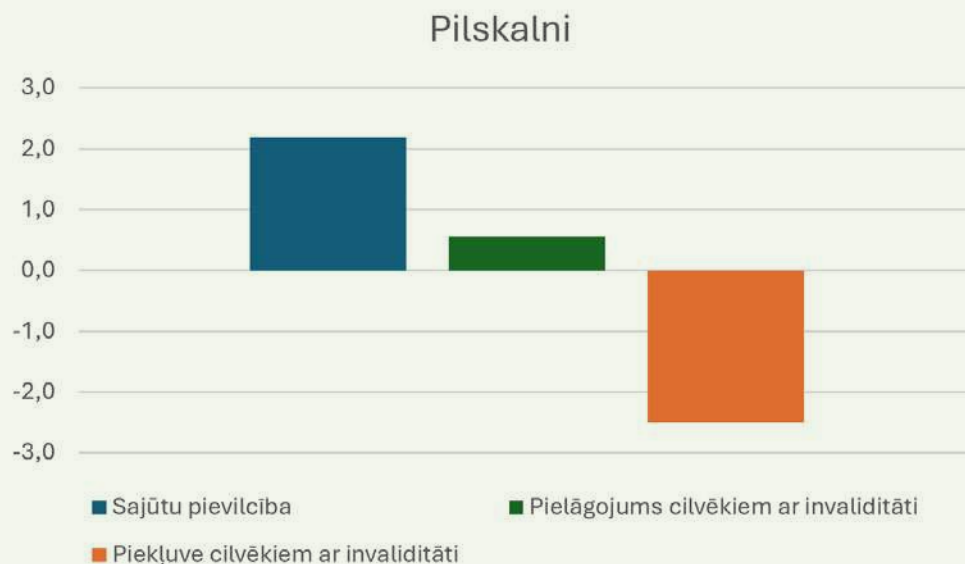

Papildus jāatzīmē, ka **īpaši trūkst** kvalitatīvu, skaidri marķētu un faktiski personām ar **invaliditāti pielāgotu sanitāro mezglu**.

Kopumā var secināt, ka lielāko daļu objektu personas ar invaliditāti var apmeklēt tikai ar pavadoni vai personāla palīdzību. **Neviens no analizētajiem objektiem nenodrošina pilnvērtīgas patstāvīgas apmeklēšanas iespējas.**

Turpmāktiek apskatītas dažādu apmeklējamo objektu grupu likumsakarības.

PILSKALNI

Pilskalni dod spēcīgu vizuālās telpas izjūtu, ko papildina vējš un apkārtējās dabas un dzīvnieku skaņas un smaržas.

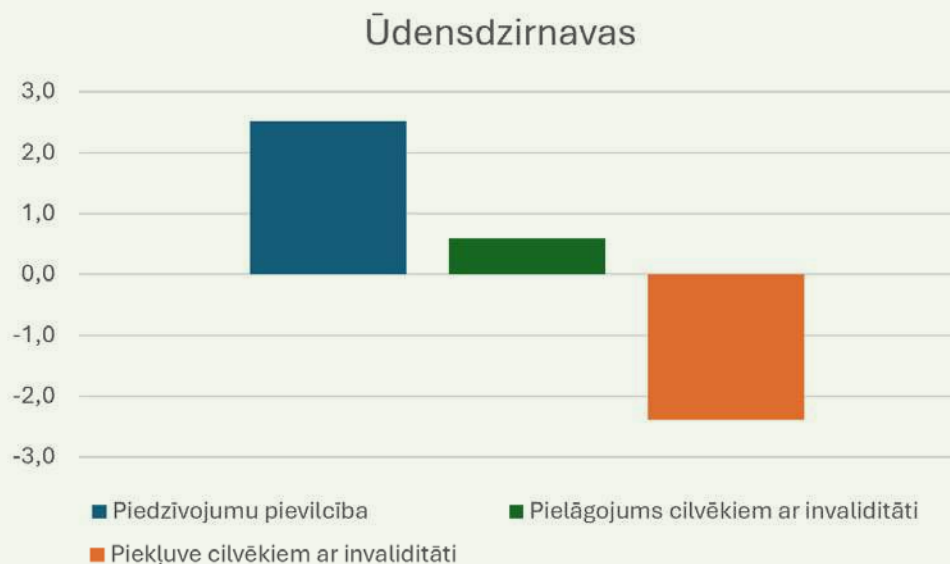
Kāpšana pilskalnā prasa fizisku piepūli, tāpēc tie nav piemēroti personām ar kustību traucējumiem. Šāda pielāgošana visiem pilskalniem būtu sarežģīta, jo ir nepieciešams saglabāt arheoloģiskās un ainaviskās vērtības – nozīmīgākas izmaiņas nenovēršami aizskartu objekta fizisko un vizuālo viengabalainību.

Personām ar redzes traucējumiem ieteicams apmeklēt pilskalnus kopā ar pavadoņiem.

Kopumā var secināt, ka personas ar kustību vai redzes traucējumiem nevar patstāvīgi apmeklēt pilskalnus.

ŪDENSdzIRNAVAS

Ūdensdzirnavās bieži vien ekspozīcijas ir gan iekštelpās, gan vidē tām apkārt. Ūdensdzirnavu apkārtnē parasti vērojama bagātīga dabas un kultūrvēsturiskās (urbānās) vides sajūtu kombinācija.

Svarīgākie maņu rosinātāji – aizsprostos plūstošā vai krītošā ūdens skaņas un skati, kurus pastiprina iespēja sajūt ūdens šļakatas. Upju un to krastu ekosistēmās ir daudz putnu, kurus var vērot un klausīties to balsīs. Piekrastes augi šalc, čab un smaržo. Taku, tiltu un laukumu segumi bieži atšķiras no ierastajiem, tādējādi papildinot taustes pieredzi.

Šīs sajūtas ir atkarīgas no dabas apstākļiem – sausākā laikā, kad pazeminās ūdens līmenis, ūdens raisītais efekts vājinās.

Lielākajā daļā apmeklēto ūdensdzirnavu apkārtnē tiek raksturota kā personām ar invaliditāti daļēji pieejama, taču klātienē bieži nākas saskarties ar būtiskiem šķēršļiem. Taciņu un celiņu segumi nereti ir grūti pārvarami vai nepiemēroti (staignas smiltis, grants, šķembas, slidena, mālaina augsne, nelīdzens bruģis, pakāpieni). Drošības apsvērumu dēļ ne visur ir iespējams pietuvoties ūdenim. Krastmalas, tilti un laipas bieži vien nav pietiekami drošas personām ar kustību vai redzes traucējumiem.

Ūdensdzirnavu iekštelpu ekspozīcijas parasti nav pielāgotas personām ar invaliditāti, jo vēsturiskās ēkas to konstrukcijas īpatnību dēļ var pielāgot tikai ierobežotā apjomā.

Kopumā var secināt, ka ūdensdzirnavu apkārtnē cilvēkiem ar kustību vai redzes traucējumiem ir pieejama tikai ar pavadoni. Pašu spēkiem pārvarēt šķēršļus parasti nav iespējams vai nav droši.

IZZIŅAS TAKAS UN DABAS ATPŪTAS TERITORIJAS

Izziņas takas un dabas atpūtas teritorijas ir vienas no pievilcīgākajām vietām, vērtējot pēc izteiktajām sajūtu telpu pazīmēm. Garāki maršruti stiepjas cauri dažādām ainavām un biotopiem, tādēļ tajos ir daudz dabisku maņu rosinātāju.

Pielāgota infrastruktūra palīdz šos maršrutus veikt, bet informācijas sistēmas palīdz iepazīt vērtības un orientēties. Vizuālos iespaidus papildina skaņas, dažādu augu smaržas un dažādās zemsedzes raisītā taustes sajūta. Dabisko rosinātāju rosinātās sajūtas papildina aktīvās un pasīvās atpūtas infrastruktūra: fizisko aktivitāšu ierīces, rotaļu laukumi, pludmales, atpūtas soliņi un zviļņi.

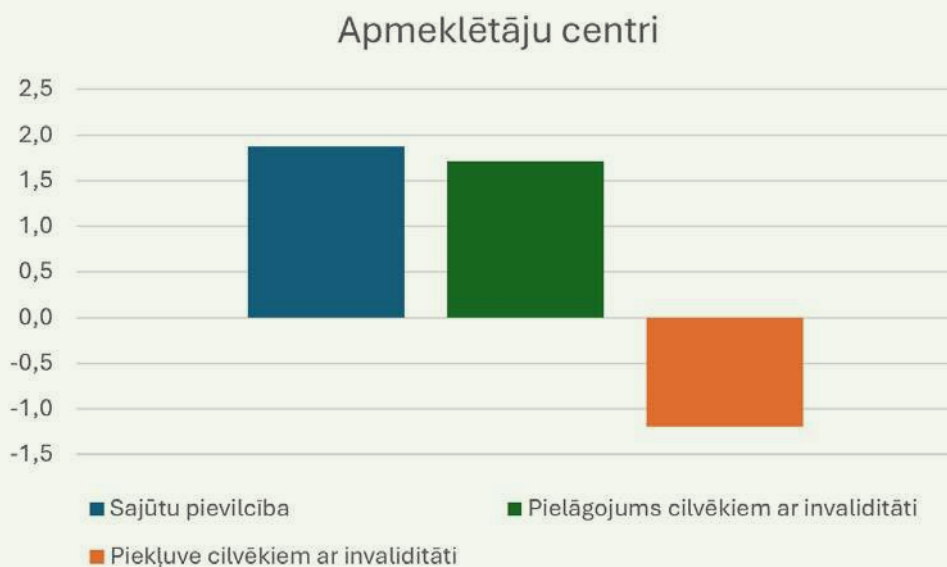
Daļa posmu izziņas takās ir piemēroti personām ar invaliditāti, taču informācija par to pieejamību bieži vien ir nepietiekama. Personas ar redzes traucējumiem takas var apmeklēt tikai ar pavadoniem, jo dabiskais taku segums bez papildu orientācijas elementiem nav tām piemērots. Ir nepieciešami vismaz minimāli strukturāli orientieri (piemēram, dēļu mala vai apmale), kas palīdz saglabāt kustības virzienu.

Personām ar kustību traucējumiem, kas pārvietojas ar parastajiem ratiņkrēsliem, dabīgais mīkstaī vai nelīdzenais taciņu un celiņu segums, kāpumi un kritumi, kāpnes, pakāpieni un virs zemes izvirzījušās koku saknes ir būtiski šķēršļi.

Pilnā garumā visas izziņas takas patstāvīgi nav iespējams iziet ne personām ar redzes, ne ar kustību traucējumiem. Ir svarīgi atzīmēt, **ka pat viens nepārvarams šķērslis var piespiest apmeklētāju doties atpakaļ**. Dažas takas varētu būt pieejamas daļēji, taču trūkst atbilstošas piekļuves – nav ērtas satiksmes no autostāvvietas uz taku.

APMEKLĒTĀJU CENTRI

Apmeklētāju centros parasti ir atsevišķi sensorie elementi (paredzēti taustes vai ožas sajūtām), taču telpās informācija joprojām galvenokārt tiek sniegta vizuālā formā.

Sensorā pieredze ir ievērojami plašāka tajos centros, kur integrēta arī ārējā vide. Tur apmeklētāji var ne tikai vērot, bet arī aktīvi izjust apkārtni: šūpoties, pieskarties dažādām struktūrām, apskatīt vai pasmaržot augus, klausīties ūdens vai putnu skaņās, izmantot un izbaudīt interaktīvus vai mākslinieciskus elementus.

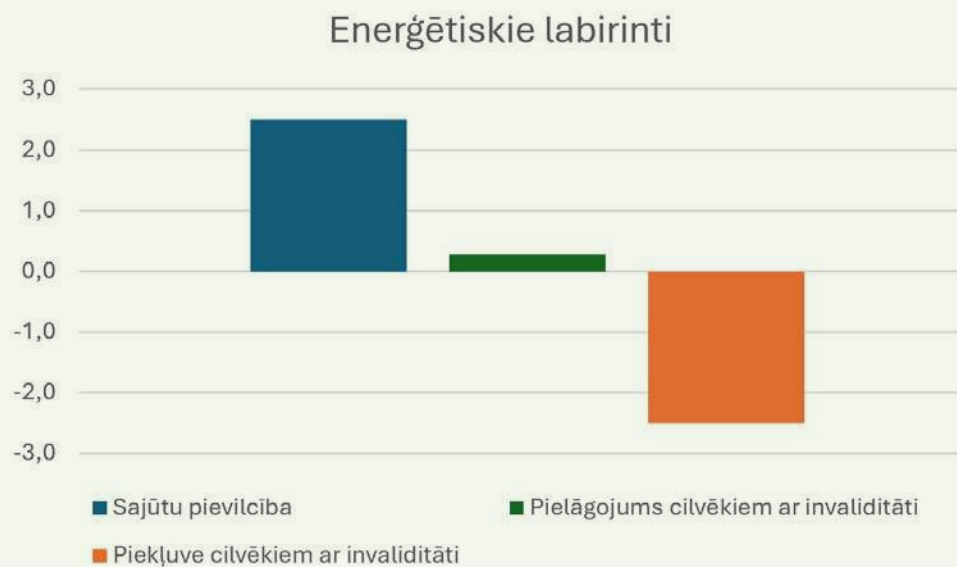

Daudzos apmeklētāju centros ir telpiski (taktili) maketi. Tas ir lielisks līdzeklis, kā labāk iepazīt apmeklētāju centru pārstāvētās teritorijas un objektus – tos gan apskatot, gan pieskaroties. No šādiem maketiem ne tikai nevajadzētu atteikties, bet gan tos uzstādīt vairāk un dažādākus. Formāli visi apmeklētāju centri ir pielāgoti personām ar invaliditāti, taču praksē viņiem bieži vien ir grūti šos centrus apmeklēt patstāvīgi. Durvis nav automātiskas, sliekšņi, sarežģīta pacēlāju lietošana vai citi tehniskie risinājumi liek apmeklētājiem lūgt palīdzību.

Lai gan personāls parasti sniedz palīdzību, dažos gadījumos tas prasa papildu pūles, kas samazina apmeklējuma pievilcību. Šādas situācijas būtu pēc iespējas jāmazina, lai nodrošinātu apmeklētāju patstāvību un pašcieņas saglabāšanu.

ENERĢĒTISKIE LABIRINTI

Apskatāmajā teritorijā ir vairāki labirinti, kas nosaukti par enerģētiskajiem. Daži labirinti netiek tā saukti un pilda citas funkcijas – mākslinieciskas, rekreācijas vai vēsturiskas (piem., Gaižaiču akmens skulptūru parks Jonišķu rajonā, Šakīnas ziedu labirints Šauļu rajonā), bet citur tie ir tikai daļa no lielākiem atpūtas kompleksiem (piem., Germanta ezera atpūtas zona Telšu rajonā, Talšas ekoloģiskā izziņas taka Šauļu pilsētā, Iecavas pilsētas parks Bauskas novadā, bet Rundāles pils parkā Bauskas rajonā ir pat vairāki labirinti).

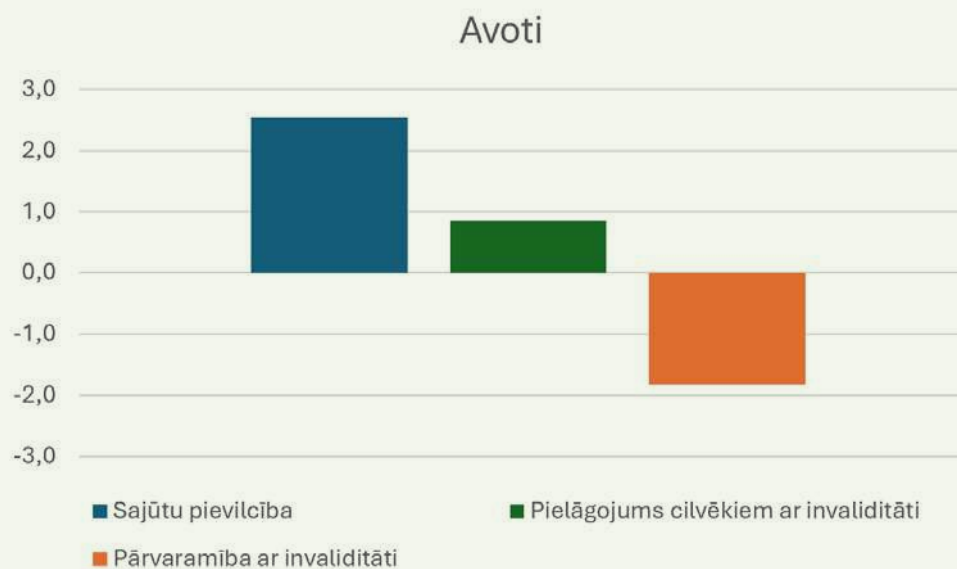

Labirinti, kurus nesauc par enerģētiskajiem, tiek veidoti dažādiem mērķiem. Piemēram, Iecavas pilsētas parkā 2025. gadā izveidotais krūmu labirints iezīmē vietu, kur kādreiz atradās muižas pils: pēc to pamatu kontūrām un telpu izkārtojuma augošie dzīvžogi pamazām veido zaļās sienas, kas ļauj apmeklētājiem „staigāt” pa bijušajām muižas telpām. Šāds risinājums vizuāli apvieno vēsturisko atmiņu ar tagadni, radot dabas un pilsētvides struktūru sintēzi. Apmeklētājiem ir radīta pievilcīga telpa, kuru gribas apmeklēt un tur uzturēties.

Daži no apskatītajiem labirintiem, kas tiek dēvēti par enerģētiskajiem, bija nekopti, maz apmeklēti un netika vērtēti kā telpa, kurai ir raksturīgas zaļo sajūtu telpas pazīmes. Tāpēc kā atsevišķa sajūtu telpa tika vērtēts viens reprezentatīvs objekts – Enerģētisko labirintu un ģeometrisku figūru parks Plūnģes rajonā.

Enerģētisko labirintu un ģeometrisku figūru parka koptajā plašajā teritorijā ar bagātīgu un daudzveidīgu zaļojošo un ziedošo augu valsti visā veģetācijas periodā tiek stimulēta redze un oža, bet klusums un dabiskās kukaiņu un putnu skaņas rosina dzirdi. Pārvietošanās labirintos veicina telpas uztveri, līdzsvara un propriocepcijas sajūtas. Ir ierīkotas vietas, kas palīdz labāk izjust apkārtni – meditācijas vai sauļošanās zviļņi. Dabu var baudīt laukumā, spēlējot lielo šahu. Tomēr grants celiņi, pļavas un nogāzes ierobežo pieejamību personām ar kustību traucējumiem. Galvenā – augu labirinta – celiņu robežas nav pietiekami skaidras, celiņiem bieži vien ir pārlietušies pāri augi, kas aug gar to malām, tāpēc cilvēkiem ar redzes traucējumiem šo taku iziet būtu grūti ne tikai patstāvīgi, bet arī ar pavadoni. Cilvēkiem ar invaliditāti gan tiek piemērota ieejas maksas atlaide.

AVOTI

Apskatītajā teritorijā ir trīs pievilcīgi avoti: Ķeveles avoti Dobeles novadā, Bārbeles avots Bauskas novadā un Svīles avots Ķelmes rajonā.

Šo objektu apkārtnē rosina dabiskas, nomierinošas sajūtas: ar tekoša ūdens skatu un skaņu, ar vēja šūpotām zaļojošām audzēm, ar dabīgiem aromātiem. Šajās vietās valda miers, ko reti traucē ārējie pilsētvides trokšņi.

Īpašs ir sēravots Bārbelē, kam piemīt spēcīga specifiska smarža. Visi trīs avoti atšķiras arī ar savu vizuālo struktūru: Bārbeles avotu aptver koka terase, Svīles

avotā var novērot smilšu „mini vulkānus”, bet Ķeveles avoti iztek no gravas, kuras krasti ir nostiprināti ar laukakmeņiem.

Avotu apkārtnē nav pielāgota personām ar invaliditāti. Tie ir sasniedzami pa zemes celiņiem vai ejot cauri pļavām, kas nav piemērotas parastajiem ratiņkrēsliem. Turklāt pie visiem avotiem ir jānokāpj pa nogāzēm, kas ir papildu šķērslis.

MUIŽU PARKI

Muižu parki ir plašas teritorijas, kas vēsturiski veidotas tā, lai radītu estētiski un emocionāli iespaidīgu vidi un modinātu apmeklētāju sajūtas. Tajos atrodams plašs elementu spektrs, kas stimulē visas maņas.

Šiem parkiem raksturīga romantiska atmosfēra, kurā vēsturiskā arhitektūra harmoniski saskaņojas ar apkārtējo dabu un raisa spēcīgu vizuālo pieredzi. Parkos ir daudz vecu koku, kuru lapotnēs vēja šalkas rada patīkamu akustisko vidi. Koku un krūmu audzes piesaista putnus, tādējādi šī vide ir bagātīga ar

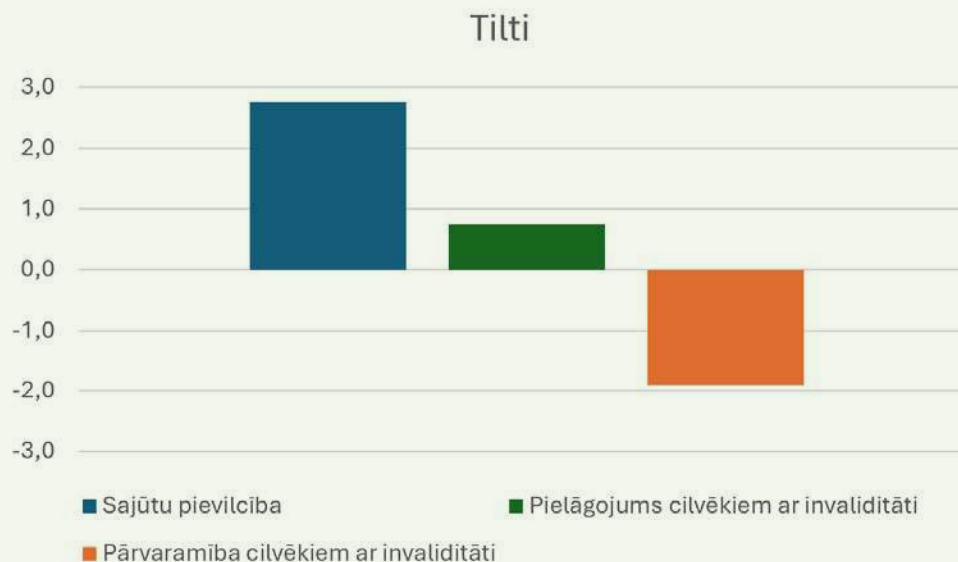
dabas skaņām. Dažādos gadalaikos mainīgās koku, krūmu un ziedu smaržas papildina ožas pieredzi, bet ūdenskrātuves, kaskādes un strūklakas pastiprina gan vizuālos, gan skaņas iespaidus.

Muižu parkos bieži tiek integrēti mākslas darbi, kas papildina maņu pieredzi. Piemēram, Jelgavas rajonā esošajā Elejas muižas parkā atrodas instalācija „Saruna”, kas savieno divus krastus un dod iespēju sazināties attālumā, radot unikālu audiālo pieredzi.

Papildu pievilcību dod tur esošās kafejnīcas, tējas namiņi un organizētie pasākumi – izstādes, festivāli, koncerti un dārza svētki, kā arī tematiskas izglītojošās aktivitātes. Šo elementu kopums padara muižu parkus par kompleksām un daudzpusīgām sajūtu telpām.

Vēsturiskie parki ir daļēji pielāgoti personām ar invaliditāti, taču tajos daudzviet joprojām ir šķēršļi: pakāpieni, kāpnes, celiņu segums ne vienmēr ir piemērots parastajiem ratiņkrēsliem personām ar kustību traucējumiem (dažreiz celiņu segums ir pārāk mīksts), trūkst skaidru celiņu robežu cilvēkiem ar redzes traucējumiem. Šo iemeslu dēļ visus parkus un tajos esošās ēkas cilvēki ar kustību vai redzes traucējumiem nevar apmeklēt patstāvīgi. Tomēr daudzos parkos strādājošie darbinieki var sniegt palīdzību.

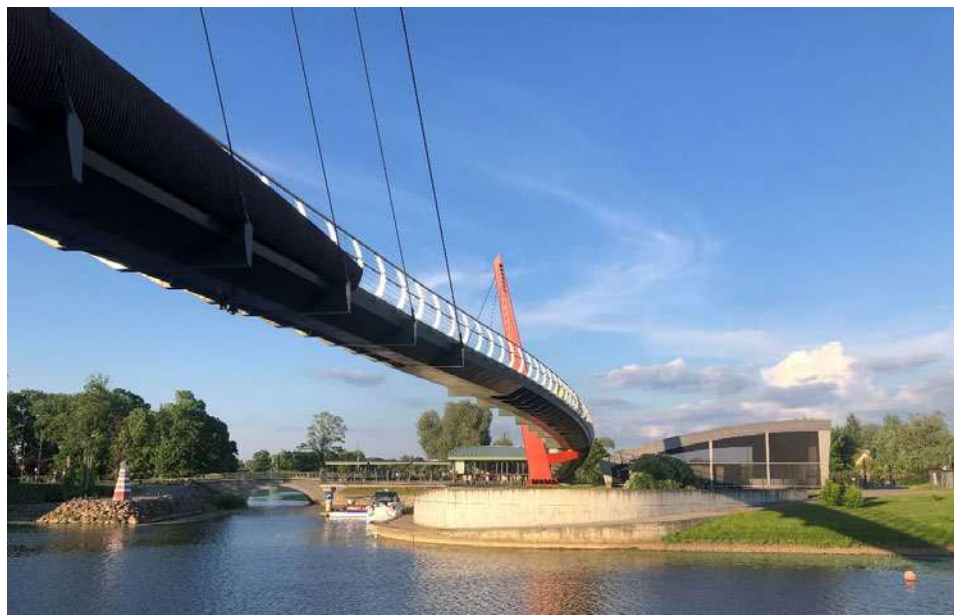
TILTI

Parastie tilti paši par sevi nav uzskatāmi par zaļajām sajūtu telpām, taču iekārtie un peldošie (pontonu) gājēju tilti, kas ierīkoti gleznainās dabas teritorijās, kur ir bagātīgi zaļojoša apkārtnē un ir daudz putnu, var ievērojami bagātināt sajūtu pieredzi.

Vizuālo iespaidu rada ne tikai pašu tiltu konstrukcija, bet arī ainaviskie skati. Audiālo pieredzi sniedz ūdens un putnu skaņas, bet ožu rosina ūdens augu smarža. Tiltu kustība stimulē līdzsvara un propriocepcijas sajūtas.

Tilti galvenokārt ir savienojošais vai papildelements apmeklētajās teritorijās, taču to nozīme kopējā pieredzē ir ievērojama.

Iekārtie gājēju tilti bieži vien nav pielāgoti personām ar invaliditāti – uzejās uz tiltiem ir pakāpieni, bet šaurā tiltu konstrukcija un garums apgrūtina to šķērsošanu. Šo iemeslu dēļ personas ar invaliditāti parasti nevar šķērsot šos tiltus patstāvīgi, taču var izjust to radītās sajūtas kopā ar pavadoņiem.

MINI ZOOLOĢISKIE DĀRZI – LAUKU SAIMNIECĪBAS

Dzīvnieki ir spēcīgi vizuālās pievilcības objekti, un to radītās skaņas ne vienam vien apmeklētājam liek brīnīties. Dzīvnieku un to apkārtējās vides smaržas stimulē ožu. Bet tiešs vai netiešs kontakts ar dzīvniekiem stiprina emocionālo saikni un empātiju.

Tā kā lielākā daļa dzīvnieku tiek turēti āra teritorijās, sajūtu pieredzi papildina augu valsts ainavas, skaņas un smaržas. Papildu vērtību rada iespēja pieskarties dabas objektiem (piemēram, nokritušām eksotisko putnu spalvām, izdētām olām), tāpēc kopējā sajūtu pievilcība ir novērtējama kā augsta.

Tomēr dzīvnieku aploki bieži ir ierīkoti pļavās vai teritorijās ar dabisko zemsedzi, kur nav pielāgotu celiņu. Tāpēc personām ar kustību traucējumiem ir grūti šādus objektus apmeklēt patstāvīgi.

MAZPILSĒTU UN CIEMATU PARKI, KOPIENU ZAĻĀS ZONAS

Šie objekti ir ļoti daudzveidīgi, taču tos vieno būtiska iezīme – orientācija uz vietējo kopienu vajadzībām. Tie nodrošina iespējas pavadīt brīvo laiku ikdienā, socializēties un atpūsties.

Daļa no šādām zonām ir paredzētas aktīvai brīvā laika pavadīšanai. Tajās var atrast sporta un spēļu infrastruktūru, pludmales. Citas zonas ir iekārtotas mierīgākām pieredzēm: tās aicina padomāt par izzudušajiem apkārtējiem ciemiem, apbrīnot vai pat pieskarties skulptūrām, izbaudīt ziedu labirintus vai vienkārši pastaigāties pa meža takām vai kultūrvēsturiskām vietām. Lielāki

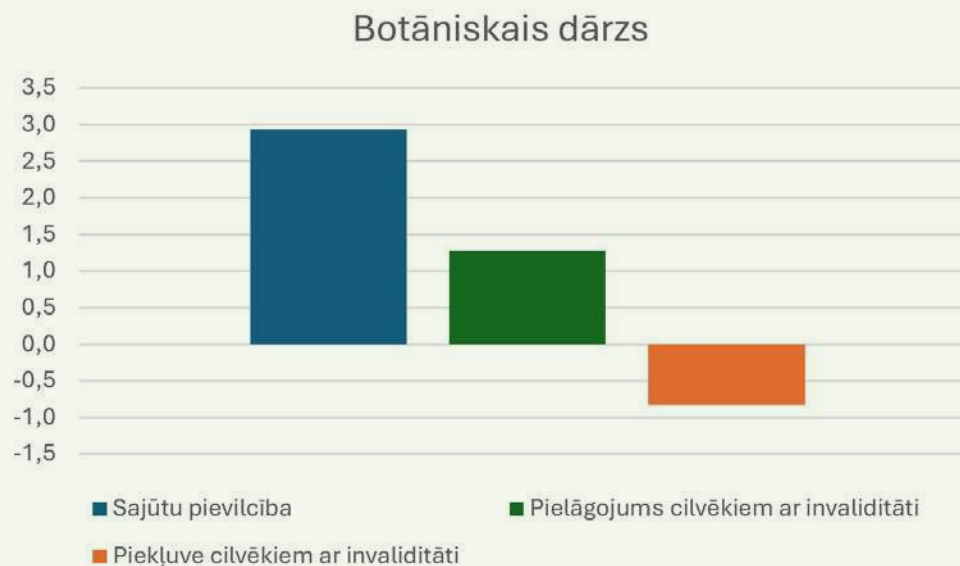
objekti parasti piedāvā plašāku sajūtu spektru, taču arī mazākas zonas var būt vērtīgas apmeklētājiem.

Bieži vien šīs teritorijas nav īpaši pielāgotas personām ar invaliditāti, taču tajās ir salīdzinoši maz šķēršļu. Tomēr taciņas bieži vien nav ar cietu segumu, bet skaidru orientācijas elementu trūkums apgrūtina patstāvīgu pārvietošanos cilvēkiem ar redzes traucējumiem. Šādus objektus parasti var apmeklēt ar pavadoni.

BOTĀNISKIE DĀRZI

Apskatāmajā teritorijā īpaši izceļas Viļņas Universitātes Šauļu Akadēmijas botāniskais dārzs.

Botāniskajā dārzā ir liela augu daudzveidība. Augi tiek audzēti un eksponēti radoši, veidojot krāsu un telpiskas kompozīcijas, kas rosina zinātkāri. Dažādos gadalaikos atšķirīgi tiek rosinātas redzes un ožas maņas. Iespaidus papildina ūdenskrātuve un mākslas instalācijas, kuras var arī aptaustīt. Dzirdi iepriecina putnu balsis, skaņu daudzveidību papildina blakus klaudzošie vilcieni. Radošas rotaļu (atkritumu šķirošanas – mētāšanas) ierīces attīsta propriocepciju. Ožas sajūtu īpaši rosina augu žāvēšanas telpa un hidrolātu ražošanas telpa.

Botāniskais dārzs nav īpaši pielāgots personām ar invaliditāti, taču lielākā daļa teritorijas viņiem ir pārvarama un dārzu var baudīt ikviens. Jāņem vērā, ka tiltiņam pāri diķim ir pakāpiens, kas ratiņiem ir grūti pārvarams, un daļa ceļu var būt pārāk šauri vai dubļaini parastajiem ratiņiem, ko izmanto cilvēki ar kustību traucējumiem. Botāniskais dārzs cilvēkiem ar invaliditāti būtu jāapmeklē ar pavadoni.

CITI APSKATES OBJEKTI

Papildus iepriekš apskatītajiem jāizceļ arī citi objekti, kam piemīt zaļās sajūtu telpas pazīmes: mācību iestāžu dārzi, aizsprosti, mākslas telpas un muzeji.

Zaļajām maņu telpām pieskaitāms Viešķņu aptiekas muzejs un tā ārstniecības augu dārzs. Muzejs ne tikai piesaista ar savu vēsturi, bet ir arī vizuāli pievilcīgs, telpas piepilda senas aptiekas smaržas. Var ienākt senlaicīgā manteļskurstenī un sajūst tur iesūkušos dūmu smaržu. Autentiskā ēka nav pielāgota personām ar kustību traucējumiem, taču aptiekas pagalmā izveidotais bagātīgais ārstniecības augu dārzs ir viegli pārvarams. Sajūtas var atmodināt, apsēžoties autentiskajās šūpolēs.

Žagarē esošais Svētes upes dambis („Bliūdas“) raisa spēcīgas vizuālās un skaņas sajūtas. Svēte ir neliela upe, pa tās dambja augšu stiepjas iela, no tilta paveras skats uz izteismīgu izliektas formas caurteku. Palu laikā krītošā ūdens skaņa ir iespaidīga, veidojas daudz putu un šļakatu. Tomēr pieejamību var ierobežot infrastruktūras elementi, piemēram, augstas apmales.

Pētera Upīša dārzkopības muzejs Dobelē (Latvijas Dārzkopības institūta dārzs) – zaļā telpa, kurā var izbaudīt redzes, dzirdes un ožas sajūtas. Pieredze ir ļoti atšķirīga dažādos gadalaikos. Visspilgtākā tā ir, kad zied ceriņi, kuru kolekcija šeit ir milzīga.

Īles starptautiskais partizānu bunkurs Dobeles novadā Latvijā sniedz spēcīgu emocionālo un pieredzes dimensiju – ļauj izjust vēsturiskos apstākļus un izraisa dziļu emocionālu reakciju. Meža paugurā rūpīgi atjaunotais bunkurs ļauj sajūst

ar balķiem nostiprinātās lielās zemnīcas atmosfēru, atspoguļo šeit uzturējušos cilvēku smago ikdienu. Sajūtas pastiprina lāvas, pie kurām norādīti partizānu vārdi, un tragiskā Latvijas un Lietuvas partizānu vēsture, kuri plecu pie pleca cīnījās pret padomju karaspēku un tika nogalināti šeit.

Miniatūru koka namiņu ekspozīcija Vecumniekos, Bauskas novadā, ar krāsām, formām un dinamiskajiem elementiem rosina redzi. Radošā autora rokām veidotās rotaļīgās mājiņas ir rotātas ar vējrādītājiem un vējdzirnavām. Mazie namiņi raisa ziņkāri un vilina tos apskatīt tuvāk.

Zāļu tēju saimniecībā Dobeles novadā (Rūķīšu tēja) var pastaigāties pa augu ekspozīciju, apmeklēt saimniecības produkcijas (dabīgo tēju, sulu un kosmētikas) veikaliņu. Lavandu ziedēšanas laikā var apmeklēt un apbrīnot lavandas laukus. Šeit var rosināt ožu, redzi un – kas citās vietās ir retums – arī garšu!

SECINĀJUMI UN IETEIKUMI

Apskatītās zaļās zonas vispirms izceļas ar spēcīgu **vizuālo pievilcību**, taču citu maņu stimulēšanas iespējas bieži vien netiek pilnībā izmantotas. Lai radītu vispusīgāku pieredzi, ieteicams stiprināt citu maņu integrāciju.

Taustes sajūta

Ieteicams infrastruktūrā izmantot dažādus strukturālus materiālus, uzstādīt taustāmus mākslas objektus, veidot zonas, kur var pieskarties dabīgiem elementiem, kā arī organizēt izglītojošas aktivitātes. Izveidot īpašas vietas, kur var pieskarties mizai, lapām vai citiem dabas elementiem. Uzstādīt sensorus objektus ar dabīgiem materiāliem (akmentiņiem, mālu, ūdeni un tamlīdzīgi). Organizēt sezonālas nodarbības par dabas tēmu, piemēram: Ziemassvētku vainagu pīšana, krāsošana ar augu krāsām, Lieldienu rotājumi, vaska svecīšu liešana, ziepju gatavošana un tamlīdzīgi.

Dzirde

Ieteicams veidot akustiskās zonas tur, kur dabiskās skaņas ir spēcīgākas, piemēram, netālu no strauta vai aizsprosta. Ierīkot strūklakas, kaskādes. Izmantot interaktīvus elementus: vējdzirnaviņas, sapņu ķērājus, ūdenszirnaviņas, kaskādes un strūklakas, skaņas izplatošas instalācijas (piemēram, griežot vai pieskaroties) un mākslas objektus. Piepildīt vidi ar dzīvnieku skaņām, veicinot bioloģisko daudzveidību: stādīt putnus piesaistošus krūmus, izvietot putnu būrīšus un veidot „kukaiņu mītnes”.

Atklātās tam paredzētās (akustiskās) vietās rīkot teātra izrādes un mūzikas izpildītāju uzstāšanās.

Oža

Ieteicams veidot aromātiskos dārzus, nodrošināt smaržu daudzveidību dažādos gadalaikos, ierīkot interaktīvas smaržu iepazīšanas vietas. Izveidot smaržīgu augu zonas – aromātiskos dārzus ar lavandām, rozēm, timiānu, piparmētru, ceriņiem, jasmīniem, liepām un citiem smaržīgiem augiem. Izvēlēties augus, kas zied dažādos gadalaikos, lai apmeklētāji vienmēr justu smaržu daudzveidību. Ierīkot sajūtu stacijas, kur apmeklētājiem tiktu piedāvāts paberzēt lapas, lai izdalītos aromāts. Ierīkot un aicināt apmeklēt ārstniecības augu žāvēšanas telpas, medus un vaska darbnīcas.

Garša

Rosinām integrēt ēdamu augu zonas, organizēt degustācijas un izglītojošas

aktivitātes, attīstīt ēdināšanas pakalpojumus. Ja iespējams, ierīkot ēdamo augu dārzus un dārziņus, piedāvāt apmeklētājiem nogaršot augļus, ogas vai garšaugus (piemēram, dažādu šķirņu pīlādžus un ābolus, bumbierus, ogas, medu). Organizēt sezonālas ēdiena gatavošanas nodarbības par dabas tēmu (piemēram, no dārza, meža, purvu labumiem). Ierīkot kafejnīcas vai tējas istabas un piedāvāt apmeklētājiem zaļajās zonās baudīt ēdienu un dzērienus.

Kustības un telpas izjūta (propriocepcija)

Ieteicams ierīkot elementus, kas veicina fizisko aktivitāti, radīt apstākļus dažādām aktivitātēm. Uzstādīt šūpoles, kāpnes un citus elementus, kas veicina ķermeņa kustības un palīdz veikt sporta vingrinājumus. Piedāvāt vietas jogai, meditācijai un spēlēm dažāda vecuma un interešu apmeklētājiem.

Papildus ir svarīgi organizēt kopienas, izglītojošus un terapeitiskus pasākumus, kas stiprina sociālo iekļaušanu. Zaļajās zonās ir lietderīgi rīkot pasākumus, kas vērsti uz radošumu, terapiju vai nodarbinātību, kā arī pieredzes apmaiņu.

Papildu ieteikumi

Apskates objekti ir ļoti atšķirīgi pēc apjoma. Lielākā daļa no tiem ir ļoti svarīgi vietējām kopienām – lauku, mazpilsētu, pilsētu vai mikrorajonu iedzīvotājiem. Šīs zaļās zonas nav tik ļoti pievilcīgas, lai tās brauktu apmeklēt speciāli no tālienes, taču tās rada papildu vērtību tiem, kas šajā vietā uzturas citu iemeslu dēļ. Tomēr šīs zonas var atklāt, izcelt un padarīt pievilcīgas ceļotājiem, kas šeit ierodas.

Informācija par šādiem apskates objektiem, kam piemīt sensorās telpas pazīmes, un to pieejamība līdz šim nav sistematizēta un netiek sniegta potenciālajiem apmeklētājiem. Potenciālie apmeklētāji informāciju par dažādiem reģiona objektiem meklē meklēšanas rīkos, bet ierodoties izmanto mobilās navigācijas lietotnes. Diemžēl šādā veidā saikne starp apmeklētāju un apmeklējamo objektu neveidojas, jo šādi atrastā informācija ir nepietiekama. Objektu apsaimniekotāju mājaslapās šo noderīgo informāciju bieži vien nomāc lieki dati, kas nepalīdz potenciālajiem apmeklētājiem orientēties, piemēram, struktūrvienību nosaukumi, juridiskā informācija un administratīva informācija. Īpaši nepilnīga, neprecīza un dažkārt pat maldinoša ir informācija par pielāgojumiem personām ar kustību traucējumiem. Vēršam uzmanību uz to, ka šai apmeklētāju grupai pieskaitāmas ne tikai personas ratiņkrēslos, bet arī personas ar bērniem ratiņos, personas ar samazinātu fizisko spēju vecuma dēļ vai vienkārši ar grūtībām pārvietojoties, kā arī personas, kas cietušas no fiziskām traumām. Personām ar invaliditāti trūkst informācijas gan iepriekš meklējot apskates vietas, gan ierodoties uz vietas. Eiropas Savienībā aptuveni 30 % iedzīvotāju ir personas ar invaliditāti. Šī grupa saskaras ar grūtībām, tāpēc, visticamāk, neapmeklē objektus. Apskates objekti zaudē ļoti daudz apmeklētāju.

Nemot to vērā, ir lietderīgi palielināt strukturētas un izsmeļošas informācijas apjomu un pieejamību.

Ieteikums:

1. Izveidot skaidru objektu pieejamības novērtēšanas un marķēšanas mehānismu.

Efektīvi raksturot apskates objektu pieejamību: izveidot un izmantot kompetentu sertifikācijas mehānismu (piemēram, „PatvirtintaBeKliūčīq”, latviski „ApstiprinātsBezŠķēršļiem”). Izveidotais marķējums ļautu pievilcīgi, vienkārši un ātri saprast, kāda ir pieejamība dažādām apmeklētāju grupām.

2. Izveidot centralizētu informācijas platformu ar meklēšanas un filtrēšanas funkcijām.

Izveidot kvalitatīvu centralizētu informācijas platformu (piemēram, „ZemgaleBezŠķēršļiem” vai „ZemgaleVisiem”), kas sniegtu sistematizētu informāciju par apmeklējamajiem objektiem reģionā. Šādai platformai būtu jābūt ar integrētām meklēšanas un filtrēšanas funkcijām, kas ļautu ātri atrast informāciju par pieejamību, sensorajiem vai pieredzes aspektiem, iekārtām, kas pielāgotas cilvēkiem ar dažādiem funkcionālajiem traucējumiem, kā arī par tuvumā sniegtajiem pakalpojumiem. Svarīgi ir tas, ka šādai platformai būtu jābūt pielāgotai mobilajām navigācijas lietotnēm, lai ceļotāji varētu viegli piekļūt informācijai. Šāda platforma varētu veikt arī iepriekš ieteikto apskates objektu apstiprināšanu un sertificēšanu. Tāpat tā ļautu nodrošināt efektīvu komunikāciju ar potenciālajiem apmeklētājiem – izmantojot tīmekļa vietnes, sociālos tīklus, mobilās lietotnes un tamlīdzīgi, kā arī pastāvīgi atjaunināt datus par apskates objektu pieejamību.

3. Uzlabot esošās informācijas sistēmas, sniedzot detalizētu informāciju par pieejamību.

Sniegt informāciju par objektu piemērotību personām ar dažādām invaliditātēm, informēt par maršrutu pārvaramību un apmeklētājiem objektos esošajiem izaicinājumiem (piemēram, segums, kāpumi un kritumi, attālums līdz visiem piemērotiem sanitārajiem mezgliem un tamlīdzīgi). Objektu informācijas sistēmas papildināt ar taustāmiem telpiskajiem maketiem.

4. Veidot specializētus maršrutus personām ar invaliditāti.

Apskates objektu pieejamību ierobežo neatbilstoša infrastruktūra. Lai risinātu šo problēmu, ieteicams:

5. Uzlabot infrastruktūru, dodot priekšroku būtiskiem risinājumiem (rampām, segumiem, automātiskām ieejām).

Ir nepieciešami kompetenti risinājumi, to meklēšanā iesaistot personas ar invaliditāti. Šādu nepieciešamību diktē biežie gadījumi, kad projekti it kā atbilst formālajām prasībām, taču dažkārt visnepieciešamāko risinājumu vietā tiek

īstenoti otršķirīgie. Piemēram, pakāpienu (malu) likvidēšana un uzbrauktuvju (rampu) un taktilo palīgmarķējumu ierīkošana ir būtiski risinājumi. Ir lietderīgi modernizēt telpas, uzstādot automātiskos durvju atvēršanas un aizvēršanas mehānismus. Nepieciešamās informācijas sniegšana Braila rakstā (piemēram, liftu pogu marķējums, istabu numuru, sanitāro telpu marķējums) ir lietderīga un nepieciešama, taču tekstuālos informācijas standus cilvēkiem ar redzes traucējumiem lieliski palīdz izlasīt mobilās lietotnes, tāpēc liela apjoma tekstuālās informācijas nodošana Braila rakstā lietotājiem nav īpaši lietderīga.

6. Piedāvāt palīglīdzekļus, lai atvieglotu pārvietošanos.

Palīdzēt apmeklētājiem pārvietoties: dabas objekta apskatei personām ar kustību traucējumiem piedāvāt palīglīdzekļus: ratiņkrēslus, kas piemēroti ne tikai līdzenām cietām grīdām, kā arī elektriski darbināmas vilkšanas ierīces, kas paredzētas personu ar invaliditāti ratiņkrēsliem, vai citus speciālus transportlīdzekļus, kas paredzēti, lai pārvietotos pa segumiem, kuri ir mazāk piemēroti parastajiem ratiņkrēslu riteņiem, vai pa bezceļu. Šo pakalpojumu varētu apvienot ar apmācību, kā apmeklētājiem pašiem droši lietot šādas iekārtas, un palīgu pakalpojumiem (sk. 7. punktu).

Personas ar invaliditāti izvairās apmeklēt objektus, kurās tās nevar pārvietoties saglabājot pašcieņu, nelūdzot trešo personu palīdzību. un patstāvīgi baudīt objektu. Tur, kur šo uzdevumu nevar atrisināt ar iepriekš aprakstītajiem paņēmieniem, būtu ieteicams:

7. Piedāvāt kvalificētu pavadoņu (pavadoņu-instruktoru-gīdu) palīdzību.

Šo pasākumu īstenošanai ir nepieciešama cieša sadarbība ar speciālistiem, kopienām un personu ar invaliditāti organizācijām (uz personām ar invaliditāti vērstus **projektus var kompetenti īstenot tikai tad, ja tieši līdzdarbojas personu ar invaliditāti organizācijas**).

Interreg

Līdzfinansē
EIROPAS SAVIENĪBA

Latvija – Lietuva

Iespēju pētījums izstrādāts, īstenojot 2021.–2027. gada Interreg VI-A Latvijas un Lietuvas programmas projektu Nr. LL-00126 „Green Secrets” (pilnais projekta nosaukums – „Atklāj un sajūti zaļos noslēpumus Zemgalē un Žemaitijā!”). Projekta mērķis ir paplašināt ilgtspējīga un zaļā tūrisma iespējas Latvijas un Lietuvas pierobežā, veidojot zaļo un sensoro tūrisma vietu tīklu.

Projektu īsteno Žemaitijas aizsargājamo teritoriju direkcija, Jelgavas novada pašvaldība, Bauskas novada pašvaldība, Jonišķu Tūrisma un uzņēmējdarbības informācijas centrs un Dabas mantojuma fonds. Projektu finansē 2021.–2027. gada Interreg VI-A Latvijas un Lietuvas programma. Kopējais projekta budžets ir 740 810,12 eiro. Projekta līdzfinansējums no Eiropas Reģionālās attīstības fonda ir 592 648 eiro. Par šī izdevuma saturu ir atbildīgs Dabas mantojuma fonds, un tas ne vienmēr atspoguļo Eiropas Savienības oficiālo nostāju.

